

MEDNARODNI DAN SLOVARJEV 2021

Tretja izvedba slovarskega praznika je bila posvečena normativnim vprašanjem, in sicer iz dveh razlogov: v letu 2021 smo obeležili 20-letnico izida slovarskega dela Slovenskega pravopisa 2001, obenem pa v zadnjem času spremljamo prenavo pravopisnih pravil, ki prvič v zgodovini poteka z obsežno javno razpravo, namensko spodbujeno s strani pripraviljavcev pravil, da bi ta čim bolj ustrezala zahtevam uporabnikov. Poleg Sekcije za leksiko pri Zvezi društev Slavistično društvo Slovenije je prireditve ob mednarodnem dnevu slovarjev, ki so potekale deloma v živo, deloma prek spleta, letos prvič soorganiziral ZRC SAZU.

Prireditve smo začeli z okroglo mizo o normativnosti v četrtek, 14. oktobra 2021, ob 17. uri v Vodnikovi domačiji v Ljubljani. Uvodoma so zbrane pozdravili vodja Sekcije za leksiko ZSDS dr. Mija Michelizza z Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, predsednik Zveze društev Slavistično društvo Slovenije izr. prof. dr. Matej Šekli s Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in namestnik predstojnika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU dr. Janoš Ježovnik, na okrogli mizi pa so aktivno sodelovali prof. dr. Marko Jesenšek (Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru), prof. dr. Helena Dobrovoljc (Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in Univerza v Novi Gorici), prof. dr. Hotimir Tivadar (Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani), dr. Tanja Mirtič (Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU), Kristina Pučnik (Lektorsko društvo Slovenije) in Petra Jordan (RTV Slovenija). Okroglo mizo je moderiral dr. Boštjan Narat.

Uvodoma je prof. dr. Helena Dobrovoljc pojasnila, da se v normativnih priročnikih (slovar, pravopis in slovnica) na Slovenskem že od 20. stoletja srečujemo s t. i. normativno dvotirnostjo, ki na eni strani izvira iz različnega pojmovanja narave knjižnojezikovnega opisa (opisovalnost proti predpisovalnosti), na drugi strani pa se ta dihotomija kaže zaradi različnih jezikoslovnih osnov (mladogramatiki in strukturalisti). S pogledom še nekoliko dlje v zgodovino normiranja je prof. dr. Marko Jesenšek pojasnil, da so v 19. stoletju obstajale tri geografske različice, in sicer kranjska knjižna norma kot stranski dosežek protestantizma v 16. stoletju in prekmurska knjižna norma kot stranski dosežek protestantizma v 18. stoletju; omenil pa je še tretjo, vzhodnoštajersko jezikovno različico kot poskus oblikovanja samostojne knjižne norme.

Moderator je v nadaljevanju z zgodovinskih tem prešel na povsem praktičen vidik normiranja in nagovoril sogovornici, ki se ukvarjata z lektoriranjem besedil. Petra Jordan z RTV Slovenija je opozorila na dejstvo, da se morajo lektorji zaradi hitrih sprememb v jeziku pogosto soočiti z normativnimi vprašanji, še preden so ta pojasnjena v jezikovnih priročnikih, in da so v vlogi nekakšnega filtra, ki zaznava spremembe in novosti v jeziku. Kristina Pučnik z Lektorskega društva Slovenije pa je opozorila, da je lektoriranje več kot le iskanje nedoslednosti, saj morajo lektorice in lektorji – vedno v tekmi s časom – tudi presojeti o jezikovni primernosti besedila za javno objavo, pri čemer sam poklic ni profesionaliziran.

Sledili so premisleki o govorjenem jeziku in pravorečju. Dr. Tanja Mirtič je pojasnila, da je sodobni govorjeni jezik izrazito individualno obarvan, zaradi česar je tudi v slovarjih več dvojničnosti. Spomnila je, da je že Boris Urbančič opozarjal, da govorjenega jezika na moremo kodificirati na enak način kot zapisanega. Prof. dr. Hotimir Tivadar pa je opozoril, da je govor ontološka človeška značilnost, ki daje rojenim govorcem slovensčine občutek, da znajo zapisane lekseme tudi izgovarjati, na drugi strani pa opozoril na pogosto prisotno mnenje o zapletenem

in nedosegljivem sistemu knjižnega jezika, ki se ga lahko naučijo le redki posamezniki. Poudaril je še, da pravorečnih svetovalcev skorajda ni več, kar je zagotovo korak nazaj.

V nadaljevanju so se v prijetnem vzdušju sogovornice in sogovorniki med drugimi temami dotaknili soočanja lektorjev z enim od ključnih imperativov novinarskega dela – hitrostjo ter izzivov, ki jih je s seboj prinesla elektronska revolucija, pri čemer je neizogibno dejstvo, da danes vse več ljudi piše in objavlja. Sogovornice in sogovorniki so se strinjali, da jezikovni priročniki ne smejo biti sami sebi namen, temveč morajo nastajati z mislijo na vse govorce. Želja je, da bi bilo čim več ljudi kompetentnih govorcev, obenem pa morajo biti tudi sodobni jezikovni priročniki pripravljeni s poudarkom na verodostojnosti.

Na drugi dan prireditev ob mednarodnem dnevu slovarjev 2021, 15. oktobra 2021, je bilo izvedenih še sedem predavanj. Poleg domačih strokovnjakov so slovarsko problematiko, v širšem smislu povezano z normativnostjo, ponovno predstavljali tudi kolegi iz tujine. Uvodno predavanje je imel doc. dr. Primož Jakopin, nekdanji sodelavec Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in vodja Laboratorija za korpus slovenskega jezika, ki je predstavil zasnovano in izvedbo spletne postavitve sedmega slovenskega pravopisa iz leta 2001, prvega spletno dostopnega pravopisa slovenščine, v okviru njenega širšega spletnega okolja, portala BOS. Predavatelj je orisal organizacijo slovarske podatkovne zbirke SP 2001 in predstavil uporabniški vmesnik ter iskalnik po slovarjih, hkrati pa opozoril na zadrege pri postavljanju pravopisnega priročnika na splet.

Dr. Ivana Lazić Konjik in dr. Slobodan Novokmet, raziskovalca z Inštituta za srbski jezik Srbske akademije znanosti in umetnosti, sta imela predavanje z naslovom *Srbska normativistika v 21. stoletju s posebnim poudarkom na rezultatih srbske leksikografije*. Obravnavala sta poti razvoja in standardizacije sodobnega srbskega jezika od reformacijskega dela Vuka Stefanovića Karadžića do danes, in sicer z jedrnatim pregledom aktivnosti, ki so vodile do gradnje in vzpostavitve srbskega knjižnega jezika. Predstavila sta novejša srbske jezikovne priročnike z normativno vlogo, pri čemer sta posebej izpostavila slovarje kot glavno prizorišče vzpostavitve srbske jezikovne norme na vseh jezikovnih ravneh, saj so v njih rezultati srbskih normativnih dognanj uporabnikom predstavljeni najbolj neposredno.

Dr. Peter Holozan iz jezikovnotehnoškega podjetja Amebis, d. o. o., je v svojem predavanju pojasnil, da je jezikovne uporabnike o normativnih pravilih v jeziku mogoče učiti tudi z računalniškimi programi, ki sproti opozarjajo na morebitne napake in odstopne v knjižnojezikovni normi. Predstavil je slovnčni pregledovalnik Besana, ki ga že 30 let razvijajo v podjetju Amebis, d. o. o. Besana lahko neposredno ob pisanju besedila preverja njegovo slovnčno in pravopisno ustreznost, ob tem pa opozarja na potencialne napake, ponuja predloge popravkov, uporabnikom pa nudi tudi razlago, zakaj zapisano besedilo ni v skladu s knjižnojezikovno normo. Dr. Peter Holozan je opozoril tudi na dejstvo, da lahko programi, kot je Besana, pomagajo pri uveljavljanju novih pravopisnih pravil, saj uporabnike, ki z njimi morda niso seznanjeni, opozarjajo na pravopisne novosti.

Doc. dr. Nataša Gliha Komac in dr. Duša Race, raziskovalki z Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, sta pojasnili, kaj učencem in dijakom o jezikovni rabi povedo slovarske oznake na portalu Franček. Opozorili sta, da so del slovarskih podatkov o pomenu besed na portalu Franček tudi eksplicitno zapisani podatki o tipični rabi besed in besednih zvez v govorjenem in zapisanem besedilu, ki jih prinašajo kvalifikatorji in kvalifikatorska pojasnila. Ker so na Frančku na enem mestu prikazani podatki iz več slovarskih priročnikov z deloma različnimi koncepti in nabori slovarskih oznak, se je pri pripravi njihovih pojasnil za portal Franček kot temeljno zastavljalo vprašanje, kako podatke o normativnosti, družbeni zvrstnosti, ekspresivnosti ter o razlikovanju med splošnim besedjem in izterminološko leksiko

in rabi besed v različnih pragmatičnih okoliščinah predstaviti tako, da bo opis učencem razumljiv, hkrati pa ne bo odstopal od opisa, zastavljenega s konceptualnimi predpostavkami posameznega slovarja, in bo skladen z aktualnimi učnimi načrti. Raziskovalki sta pojasnili, da je bil za ta namen v okviru Frančka oblikovan posodobljen opis družbenih zvrsti slovenščine in značilnosti njenih besedilnih vrst, ki omogoča ustrezno razumevanje slovarskih oznak, hkrati pa omogoča uzaveščanje razlik med (sorodnimi) oznakami v različnih priročnikih.

Veliki slovensko-madžarski slovar sta predstavila dr. Júlia Bálint Čeh, raziskovalka, ki se ukvarja s širšo problematiko prevodoslovja in slovaropisja, in dr. Iztok Kosem, raziskovalec s Centra za jezikovne vire in tehnologije Univerze v Ljubljani. Pojasnila sta, da je novi rastoči dvojezični slovarski priročnik izdelan po najsodobnejših leksikografskih postopkih in na podlagi aktualnega korpusnega gradiva. Vključuje skoraj 11.000 iztočnic in je na voljo prek prosto dostopnega slovarskega vmesnika, namenjen pa je širokemu krogu uporabniških skupin: prevajalcem, učiteljem, zaposlenim v gospodarstvu in javni upravi ter šolarjem. Raziskovalca sta v predavanju na kratko predstavila konceptualne predpostavke slovarja, opozorila pa sta tudi na širšo vlogo *Velikega slovensko-madžarskega slovarja* za razvoj dvojezične leksikografije v Sloveniji.

Doc. dr. Gjoko Nikolovski z Oddelka za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Mariboru je v predavanju z naslovom *Na poti k elektronski izdaji makedonsko-slovenskega in slovensko-makedonskega slovarja* opozoril, da sicer obstaja nekaj makedonsko-slovenskih oz. slovensko-makedonskih slovarskih priročnikov, vendar pa večine že dolgo ni več mogoče kupiti, v časih, ko je tehnologija v naše življenje vpeta tako rekoč na vseh področjih, pa je za uporabnike posebej moteče, da zaenkrat ne obstaja elektronska različica takega dvojezičnega priročnika. Vendar pa ta že nastaja, saj sta bila v okviru projekta *Digitalizacija in dostopnost slovarskih virov* zasnovana nova dvojezična slovarja (slovensko-makedonski in makedonsko-slovenski), namenjena rabi v digitalnem okolju, ki se bosta sproti dopolnjevala, opirala pa se bosta tudi na najnovije normativne priročnike slovenskega in makedonskega jezika. V predavanju smo se seznanili s temeljnimi usmeritvami slovarskih konceptov, hkrati pa tudi z nekaterimi konkretnimi dilemami, s katerimi se avtorji pri leksikografskem delu srečujejo.

Niz predavanj ob mednarodnem dnevu slovarjev 2021 je sklenilo predavanje *Normativnost in terminološki slovarji* doc. dr. Mojce Žagar Karer, raziskovalke z Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, ki je poudarila, da je normativnost s terminologijo neločljivo povezana, pri čemer je v terminologiji razumljena kot usmerjanje rabe terminov v stroki. Predavateljica je pojasnila, da prednostne termine v stroki izberemo na podlagi implicitnega ali eksplicitnega terminološkega dogovora, izbira pa ni mehanična, saj je treba vedno tehtati med več terminološkimi načeli: ustaljenostjo, gospodarnostjo, jezikovnosistemsko ustreznostjo ter jezikovnokulturnim vidikom. Kot izjemno pomembno je dr. Mojca Žagar Karer izpostavila ožjo terminološko normo, zlasti na poimenovalni ravni znotraj posameznih strok namreč lahko obstajajo normativne rešitve, ki so drugačne kot v sorodnih strokah, prav tako pa ne veljajo nujno za splošno leksiko. V predavanju je bilo opozorjeno tudi na previdnost pri uporabi splošnih slovarjev za terminološke namene, saj so determinologizirani termini v njih predstavljeni s stališča splošnega jezika, v terminoloških slovarjih pa so termini obravnavani kot del poimenovalnega sistema stroke.

Noviteta v sklopu tokratnih prireditev ob mednarodnem dnevu slovarjev so bile kratke predstavitve slovarskih novosti. Udeleženci smo se 15. oktobra 2021, med sklopom zgoraj predstavljenih predavanj, na kratko seznanili s *Slovarjem knjižnega jezika 16. stoletja*, ki ga je predstavila doc. dr. Andreja Legan Ravnikar z Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, s pomočjo akad. prof. dr. Marka Snoja z Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU smo pokukali v *Slovar Pohlinovega jezika* in spoznavali bogastvo slovenskega

jezika 18. stoletja, kot se kaže v jezikoslovnih delih patra Marka Pohlina, akad. prof. dr. Andreja Žele s Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU pa nam je predstavila, kako se lahko na Franu celovito seznanjamo s slovensko vezljivostjo – *Vezljivostni slovar slovenskih glagolov* od konca leta 2020 namreč dopolnjuje še rastoči *Slovar neglagolske vezljivosti*. Z avtorjem slovarja dr. Matejem Metercem z Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU smo v nadaljevanju iskali paremije v *Slovarju pregovorov in sorodnih paremioloških izrazov*, Miro Romih iz podjetja Amebis, d. o. o, eden najbolj izkušenih jezikovnih tehnologov v Sloveniji, pa je sklop kratkih predstavitev novosti zaključil s predstavitvijo nadgrajenega slovarskega portala Termania.

Po lanskoletni izvedbi prireditve ob mednarodnem dnevu slovarjev, ki so v celoti potekale na spletu, smo letos okroglo mizo udeleženci v zelo prijetnem vzdušju v Vodnikovi domačiji spremljali v živo, kar je gotovo prispevalo k iskrovosti debate ... Predavanja in predstavitve slovarskih novosti pa so potekali prek spleta. Posnetke si lahko ogledate na kanalu ZRC SAZU na portalu YouTube.

Nina Ledinek, Mija Michelizza

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša; ZSDSDS, Sekcija za leksiko
nina.ledinek@zrc-sazu.si, mija.michelizza@zrc-sazu.si
DOI 10.57589/srl.v70i1.3997